

СИДОР І. П.

к. е. н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

КОВАЛЬ С. Л.

к. е. н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

БЮДЖЕТНІ ВИДАТКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті визначено необхідність державного втручання в економічні процеси в Україні. Розглянуто проблемні аспекти бюджетного фінансування та інвестування економічної діяльності. На основі проведеного дослідження обґрунтовано пропозиції щодо напрямів оптимізації бюджетних видатків на розвиток економіки країни як провідного інструменту забезпечення економічного зростання.

Ключові слова: бюджетні видатки, бюджетні інвестиції, економічний розвиток, державно-приватне партнерство.

СЫДОР И. П.

к. э. н., доцент

Тернопольский национальный экономический университет

КОВАЛЬ С. Л.

к. э. н., доцент

Тернопольский национальный экономический университет

БЮДЖЕТНЫЕ РАСХОДЫ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

В статье определена необходимость государственного вмешательства в экономические процессы в Украине. Рассмотрены проблемные аспекты бюджетного финансирования и инвестирования экономической деятельности государства. На основе произведенного исследования предложены направления оптимизации бюджетных расходов на развитие экономики государства как инструмента обеспечения экономического роста.

Ключевые слова: бюджетные расходы, бюджетные инвестиции, экономическое развитие, государственно-частное партнерство.

SYDOR I. P.

candidate of economical sciences, associate professor

Ternopil National Economical University

KOVAL S. L.

candidate of economical sciences, associate professor

Ternopil National Economical University

BUDGET EXPENDITURES AS AN INSTRUMENT OF ECONOMIC GROWTH PROVIDING

The necessity of state intervention into the economic processes of Ukraine is defined in the article. The problematic aspects of budget financing and investment of the economic activity are described. On the basis of the carried out research the propositions according to the directions of the budget expenditures optimization to the development of the country's economy as the main instrument of economic growth providing are substantiated.

Key words: budget expenditures, budget investments, economic development, state-private partnership.

irunasudor@gmail.com

Постановка проблеми. Події останніх років в Україні у політичному та економічному середовищі не сприяли позбавленню глибоких структурних деформацій, сформованих під впливом світової економічної кризи, що яскраво відображається на рівні економічного розвитку країни та рівні добробуту населення.

Важлива роль у забезпеченні економічного зростання відводиться державному бюджету як інструменту регулювання економічних процесів і засобу реалізації державної політики у сфері інвестиційної діяльності. Необхідність використання бюджетних інвестицій на розвиток економіки країни пов'язана з тим, що велика кількість стратегічних підприємств залишилися технологічно відсталими, енергоємними, зі слабкою диверсифікацією продукції і ринків її збуту, що обумовлює реальну загрозу національній безпеці країни, а відтак потребує значних капіталовкладень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових публікацій з питань бюджетного фінансування та інвестування економічної діяльності держави свідчить про актуальність даного питання в наукових працях авторів: Жаліла Я.А., Затонацької Т.Г., Лопушняк Г.С., Луніної І.О., Максюті А.А., Малиняка Б.С., Молдована О.О., Мярковського А.І., Соколовської А.М. та ін. Водночас, досліджень з даного напрямку не буває багато, адже у кожному із них можна знайти раціональні підходи до вирішення нагальних питань бюджетного стимулювання економічного розвитку в Україні. При цьому важливе підґрунтя для проведення досліджень в сфері формування ефективної системи бюджетних видатків становлять праці та фундаментальні дослідження Амоші І.О., Базилевича В.Д., Богомолової Н.І., Василика О.Д., Гейця В.М., Дем'янишина В.Г., Запатріної І.В., Павлюк К.В., Чугунова І.Я., Юрія С.І. та багатьох інших.

Мета статті полягає у окресленні кола проблем формування бюджетних видатків на економічну діяльність й обґрунтуванні напрямів їх розв'язання в реаліях сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання економічної діяльності в Україні здійснюється через видатки державного і місцевих бюджетів, які відображають показники присутності держави у реальному секторі економіки. В Україні частка видатків бюджетів різних рівнів на економічну діяльність у ВВП перевищує середній рівень такого ж показника у розвинутих країнах, та у країнах – нових членах ЄС, і є нижчою від зазначеного показника лише в таких країнах, як Чехія, Греція, Угорщина, Мальта, Словаччина [1, с. 266]. Вітчизняний досвід засвідчує, що велика кількість проблем в економічній діяльності України виникає не через недостатню присутність у ній держави, а через неефективність державного регулювання економіки, та, насамперед, через неефективне використання бюджетних коштів, про яке яскраво свідчить структура видатків бюджетів різних рівнів на економічну діяльність, а також обсяг та структура бюджетних інвестицій в основний капітал.

Найбільшу підтримку зі сторони держави у формі бюджетного фінансування отримують ті галузі, які є пріоритетними. До них в Україні належать: транспорт, сільське господарство; лісове господарство та мисливство, рибне господарство; паливно-енергетичний комплекс. На підтримку функціонування підприємств і організацій даних видів економічної діяльності, а також на їх розвиток спрямовується близько 80% бюджетних коштів, виділених державою на забезпечення економічної функції. В Україні використовуються засоби прямого та непрямого державного впливу на розвиток пріоритетних галузей економіки. Так, якщо прямий вплив держави проявляється у бюджетному фінансуванні окремих галузей, зокрема, вугільної промисловості і сільського господарства, то непрямі методи передбачають надання податкових пільг, списання та реструктуризації заборгованості, надання бюджетних кредитів та державні гарантії щодо іноземних кредитів тощо [2, с. 253].

Державне стимулювання галузей економічної діяльності в Україні, хоча і супроводжується зростаючими показниками видатків державного та місцевих бюджетів, проте характеризується значними недоліками, зокрема:

– спрямування бюджетних ресурсів здійснюється не на інноваційний розвиток визначених галузей, а на фінансування їх поточної діяльності, а також на розв'язання проблемних ситуацій поточного характеру без аналізу причин їх виникнення та усунення;

– довготривалий характер надання бюджетної підтримки без визначення та обґрунтування основної мети та забезпечення прибуткової діяльності підприємств чи організацій, що не спонукає їх до розв'язання власних базових проблем;

– малоефективні форми надання державної підтримки підприємств (зокрема, дотації на покриття збитків та на часткове покриття витрат, пов'язаних зі значним обсягом собівартості продукції); зазначена фінансова підтримка не забезпечує стимулюючого ефекту до покращення фінансово-господарських показників своєї діяльності;

– відсутність ефективного контролю за використанням бюджетних коштів призводить до їх нецільового та нераціонального використання і часто розкрадання.

Довготривала державна фінансова підтримка забезпечує нерентабельним підприємствам функціональну діяльність, а рентабельним дозволяє не піклуватися питаннями зниження витрат та підвищення ефективності виробництва. Вище зазначене вказує на гальмування ринкових механізмів функціонування підприємств та позбавляє галузі перспективних напрямів розвитку. Відтак, зростання обсягів бюджетного фінансування не супроводжується відповідним зростанням показників фінансово-господарської діяльності цих галузей.

В питаннях оптимального використання бюджетних коштів підприємствами державного сектору економіки було досягнуто найменшого прогресу у період 2010–2013 рр. Зазначена проблема не є актуальною серед науковців та політичних діячів, проте є вкрай гострою. Державні підприємства значної кількості галузей економіки знаходяться у складному фінансовому становищі та часто-густо потребують значних державних дотацій з бюджету. Очевидно, що дана ситуація породжує комплекс негативних результатів для економіки країни та для всієї системи державних фінансів.

У державному секторі економіки виділяють кілька груп суб'єктів господарювання, яким притаманні певні особливості, а саме:

1) потужні багатопрофільні державні конгломерати, насамперед, НАК «Нафтогаз України» і Укрзалізниця;

2) інфраструктурні державні підприємства та організації, діяльність яких забезпечує функціонування всього господарського комплексу, а тому отримання прибутку для цих підприємств не є пріоритетним;

3) великі підприємства реального сектору економіки, які через різні причини, насамперед внутрішньополітичні, ще не були приватизовані.

Підприємства державного сектору економіки, які формують першу групу господарських структур, утворені з метою забезпечення майнового контролю держави над конкретною галуззю. Зазвичай, до складу таких структур включено усі активи, які попередньо знаходилися на балансі певного міністерства або відомства. В результаті цього виникли багатопрофільні конгломерати, які поєднують різноманітні активи та різні функції.

Недоліками функціонування зазначених господарських структур є:

1. Мала ефективність економічної діяльності. Зазначені державні корпорації створені, в основному, з метою здійснення контролю над певними галузями, а відтак, фінансово-економічні показники діяльності таких корпорацій відходять на інший план. Яскравим прикладом цього є діяльність НАК «Нафтогаз України» та Укрзалізниці, які виконують певний перелік різноманітних економічних, соціальних та політичних завдань, виконання яких обумовлює погіршення фінансового стану даних конгломератів та відволікає увагу та ресурси від головних функціонально-господарських завдань. Зазначене вказує на те, що надання якісних публічних послуг та товарів суттєво погіршується.

2. Відволікання великого обсягу бюджетних ресурсів на фінансування непрофільних напрямів діяльності державних господарських структур. А саме, на балансі зазначених підприємницьких структур часто знаходяться наукові, навчальні і медичні заклади, рекреаційні споруди та комплекси, непрофільні організації та підприємства. На нашу думку, доцільно вивести зі складу державних господарюючих структур наведені активи і переведені органам державної влади (міністерствам і відомствам), які є відповідальними за відповідну сферу.

3. Недоліком діючої в Україні практики також є перехресне надання субсидій в межах однієї компанії за результатами діяльності по окремих напрямках, коли за рахунок прибуткової діяльності одного покриваються збитки від іншого. Насамперед, це стосується

діяльності Укрзалізниці, коли за рахунок отриманих доходів від транспортування комерційних вантажів фінансово забезпечується збиткова діяльність за напрямом пасажирських перевезень, а також в межах діяльності НАК «Натогаз України», коли за рахунок економії коштів від інвестицій на розробку нафтогазових родовищ, модернізацію газотранспортної інфраструктури, вищих тарифів на газ для промисловості фактично дотується реалізація газу населенню за цінами, які є нижчими від ринкових.

4. Значне неефективне використання бюджетних коштів. Комплекс вище наведених проблемних моментів досить часто обумовлює розбалансування фінансових ресурсів державних багатопрофільних конгломератів. В результаті чого держава змушена дотувати їх діяльність за рахунок значного обсягу бюджетних коштів.

До другої групи підприємств і організацій державного сектору економіки належать господарюючі структури, діяльність яких забезпечує функціонування інфраструктури. Діяльність даних підприємств передбачає забезпечення рівного доступу до якісних інфраструктурних послуг, а тому, результати фінансової діяльності для них не є пріоритетними. Крім того, зважаючи на значний рівень зношення інфраструктури та великі потреби у інвестиційних ресурсах, бюджети даних підприємств є дефіцитними. Для них бюджетне фінансування є обґрунтованим, зважаючи на те, що якісна і ефективна інфраструктура спроможна забезпечити значні позитивні макроекономічні ефекти для країни в цілому.

До третьої групи відносять стратегічно важливі підприємства, які не підлягають роздержавленню і приватизації, а також групу підприємств і організацій на які уряд не може визначитися з ціною продажу або ринкова чи політична кон'юнктура є несприятливою для їх приватизації. До останніх належать КГОКОР, Одеський припортовий завод, «Турбоатом», «Кримський титан», вугільні шахти, низка обленерго тощо, які періодично виставляються на продаж, але за різними обставинами так і не були продані. Як зазначають окремі економісти, ...зазначені підприємства повинні бути приватизовані, зважаючи на те, що приватний капітал здатний ефективніше ними управляти [3].

Структура бюджетних видатків на економічну діяльність уже априорі є причиною відсутності економічного зростання галузей економіки з присутньою часткою державної власності. Таким чином, за останні роки економіка України не змогла позбавитись суттєвих структурних деформацій і значно відстає від розвинутих країн світу за сукупною продуктивністю всіх факторів виробництва та відповідно рівнем добробуту населення. Зазначене тісно пов'язано із нестабільністю державної інвестиційної політики, а також суттєвими прогалинами у інвестиційному законодавстві, відсутністю відповідного інституційного забезпечення, а відтак – недостатнім рівнем внутрішніх і зовнішніх інвестицій [4, с. 398].

В Україні у 2011 р. прийнято Концепцію Державної цільової програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 рр. [5], відповідно до якої визначено два варіанти розв'язання проблеми ефективної діяльності державних підприємств та організацій в контексті модернізації економіки країни загалом та забезпечення сталого економічного розвитку.

Перший варіант передбачає пасивну державну політику щодо інвестиційної діяльності в Україні, відповідно до якої держава відмовляється від цілеспрямованого впливу на ринок інвестиційних ресурсів, стимулювання інвестиційної діяльності та бюджетного інвестування поступаючись таким чином ринковим механізмам регуляції збалансованого розвитку економіки. Проте, не завжди такий варіант вирішення проблеми є ефективним, зважаючи на функціонування стратегічно важливих, проте депресивних підприємств, які виробляють продукцію та надають послуги населенню, зокрема підприємства та організації сфери інфраструктури. Даний варіант може сприяти розвитку інвестиційної діяльності в галузях, які мають високу дохідність і швидку окупність, зокрема, сюди можна віднести фінансовий сектор, торгівлю, нерухомість. Однак, цей варіант не стимулює інвестицій в реальний сектор економіки, інфраструктуру та промислові об'єкти.

Другий варіант передбачає активну політику держави щодо розвитку інвестиційної діяльності в Україні, в тому числі на засадах розвитку системи державних інвестицій, впровадження державно-приватного партнерства та стимулювання залучення приватних інвестицій у реальний сектор економіки.

Державно-приватне партнерство ґрунтується на усвідомленні того факту, що приватний і публічний сектори мають унікальні характеристики, які забезпечують їм перевагу в наданні послуг населенню. Зміст державно-приватного партнерства полягає в тому, щоб в рамках угод про партнерство передавати приватним підприємцям функції щодо фінансування будівництва, реконструкції, експлуатації, управління державними об'єктами промислової та соціальної інфраструктури (транспорт, комунальні послуги, порти, лінії зв'язку, інформаційні системи, пошта).

Для України, де впровадження проектів державно-приватного партнерства має безсистемний і поодинокий характер, його розвитку перешкоджає законодавча неузгодженість між державним і приватним секторами економіки. Ухвалення закону про державно-приватне партнерство, за оцінками економістів, може залучити у вітчизняну економіку від 7 до 15 млрд дол. США вже у перші п'ять років дії такого закону. Необхідно зазначити, що додатковим стимулом до активізації запровадження моделі державно-приватного партнерства, яка є найбільш виваженим та перевіреним міжнародною практикою інструментом вирішення проблем зношеності основних виробничих фондів держави в умовах обмеженості бюджетних ресурсів, виступив проведений в Україні Євро-2012 [6, с. 44].

Угоди щодо державно-приватного партнерства повинні надаватися в межах відкритих і прозорих процедур, оскільки детальне економічне обґрунтування, система відповідних стимулів, оцінка ризиків та продумане управління ними є вирішальними для обох сторін – держави та приватного бізнесу. Всі проекти державно-приватного партнерства повинні бути побудовані таким чином, щоб можна було досягти максимально можливого рівня соціально-економічного добробуту для громадян країни завдяки зниженню цін, або отримання додаткового прибутку виробниками шляхом зниження витрат за певного незмінного рівня цін. У даному від суб'єктів господарювання держава отримує грошові кошти за надання контракту через конкурентні торги.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналізуючи проблемні аспекти функціонування державного корпоративного сектору в економіці країни, вважаємо за необхідне констатувати необхідність проведення реформ у даній сфері. Зокрема, на нашу думку, стратегічними орієнтирами їх ефективного забезпечення повинні бути наступні:

1. Розробка стратегії управління державним корпоративним сектором в економіці має містити обґрунтованість присутності держави у різних галузях економіки і відображати цілі, завдання та пріоритети держави у відповідних секторах. Базовим завданням у цьому напрямку повинно стати суттєве покращення інвестиційного клімату, сприяння капіталізації заощаджень та їх трансформації в інвестиції, розширення доступу суб'єктів господарювання до інвестиційних ресурсів, створення сприятливих умов для провадження підприємницької діяльності.

2. З метою активізації фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій державного сектору економіки необхідно збільшувати не видатки державного бюджету в цілому на дані галузі, а їх інвестиційну складову, що вказуватиме на ефективність використання бюджетних коштів.

3. Одним із напрямів державного стимулювання розвитку економічної діяльності в Україні визнати активне використання державно-приватного партнерства, зміст якого полягає в тому, щоб в рамках угод про партнерство передавати приватним підприємцям функції щодо фінансування будівництва, реконструкції, експлуатації, управління державними об'єктами промислової та соціальної інфраструктури (транспорт, комунальні послуги, порти, лінії зв'язку, інформаційні системи, пошта).

Угоди щодо державно-приватного партнерства повинні надаватися в межах відкритих і прозорих процедур, оскільки детальне економічне обґрунтування, система відповідних

стимулів, оцінка ризиків та продумане управління ними є вирішальними для обох сторін – держави та приватного бізнесу.

4. З метою підвищення ефективності бюджетного фінансування економічної діяльності, на нашу думку необхідно запровадити прямі (адресні) державні субсидії для підтримки поточної та інвестиційної діяльності промислових підприємств за рахунок коштів бюджетів з чітко визначеними напрямками їх використання та забезпечити цільове і ефективне використання бюджетних коштів. При цьому необхідно чітко розробити програму визначення тих галузей, сфер економічної діяльності, окремих підприємств, яким доцільно їх надавати і від яких можна очікувати реальної віддачі у майбутньому. Дії Уряду повинні бути спрямовані на підтримку базових галузей економіки, розвиток імпортозамінного виробництва; сприяння розвитку аграрного сектору економіки та розбудову сучасної інфраструктури.

5. Перехід від щорічного звітування про виконання державного бюджету до щорічного звітування про ефективність управління ресурсами системи державних фінансів, а також бюджетними коштами, що спрямовані державою на підтримку економіки, особливо у формі наданих податкових пільг та стимулів.

Список використаних джерел

1. Максютя А.А. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни / А.А. Максютя // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2013. – № 1 (49). – С. 265–272.
2. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; за ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.
3. Богомолва Н.І. Проблеми формування системи видатків державного бюджету [Електронний ресурс] / Н.І. Богомолва // Ефективна економіка. – 2014. – № 2. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>
4. Шараг О.С. Роль держави у формуванні промислової політики України / О.С. Шараг // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – № 4. – С. 397–403.
5. Концепція Державної цільової програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 рр. [Електронний ресурс] / Державне агентство України з інвестицій та розвитку. – Режим доступу : www.ukrproject.gov.ua
6. Длугопольський О.В. Державно-приватні партнерства: зарубіжний досвід і уроки для України / О.В. Длугопольський, А.Ю. Жуковська // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 43–49.